УДК 342.562

DOI 10.37566/2707-6849-2020-3(32)-2

Альберт ЄЗЕРОВ,
суддя Верховного Суду,
кандидат юридичних наук, доцент

ЗАСТОСУВАННЯ КОНСТИТУЦІЇ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ПРАВОСУДДЯ: ВИХІДНІ ПРИНЦИПИ

«...судді виявляють приклад поваги до Конституції, але що таке Конституція, знають тільки судді, які повинні бути динамічними компонентами історії, якщо бажати і домагатися того, щоб наші інститути були життєздатними...»

W. Douglas, суддя Верховного суду США

«Вияткова прерогатива та обов'язок суддів – казати, що є право»

з рішення Верховного суду США
у справі «Marbury v. Madison», 1803 р.

Правосуддя є цінним за своєю формою та змістом тільки тоді, коли воно здатне забезпечити ефективне поновлення порушеного права. Такий висновок є цілком закономірним у правовій системі, яка визнає права індивіда зобов'язальними для усієї публічної влади. Конституція Української держави також демонструє відданість такій ідеї, визнаючи за людиною право вільно розвиватися, якому кореспондує позитивний обов'язок публічної адміністрації утверджувати та забезпечувати її права та свободи. Такий обов'язок реалізується через низку інструментів, ключовим з яких є здійснення правосуддя.

Водночас конституційно-правові перетворення формують нові виклики для національного правозахисного механізму, даючи судам новітній правозастосовний інструментарій для забезпечення реалізації прямої дії норм Конституції в повсякденному правозастосуванні. Проте дієвість новел можливо забезпечити лише за умови окреслення методологічних особливостей використання таких процесуальних засобів та розкриття ключових принципів їхньої імплементації. Отже, проблема захисту конституційних прав людини саме з погляду розуміння судами їхньої природи як фундаментальних набуває актуальності, що вимагає належного осмислення підходів до застосування Конституції як джерельної основи під час здійснення правосуддя.

Після модернізації конституційного тексту у результаті ухвалення Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя») 2016 року й виведення Конституційного Суду України із системи судоустрою та закріплення як однієї із засад здійснення правосуддя принципу верховенства права замість конструкту законності постало питання пристосування правозастосування до нових конституційних реалій. А отже, зазначені зміни потребують концептуального осмислення та визначення механізмів забезпечення судами системи судоустрою верховенства конституції як базового складника верховенства права.

Феномен Конституції не вичерпується її текстом (формальним змістом) – вона становить систему базових цінностей, покликаних обмежувати будь-які прояви свавілля публічної влади задля гарантій людських прав. Як текст, як система правових приписів Конституція розкриває свій нормативний зміст у ролі основоположного закону, що встановлює організацію публічної влади й закріплює каталог основоположних прав та свобод. Саме в такому значенні зазвичай висловлюються про юридичні властивості Конституції, серед яких – вища юридична сила та пряма дія її норм. Саме в такій ролі Конституція перебуває на вершині ієрархії джерел права, яку сама і встановлює. Водночас, як підкреслював В. Мусіяка, хоча в Британії й немає писаної конституції, одного акта, але набір законів і судових прецедентів, які регулюють основні сфери життя, однаково називається Конституцією [1].

Проте це лише матеріальний, «відчутний» бік, так би мовити, нормативно-правової моделі конституційного ладу країни, який має бути втілений у правотворчості та правозастосуванні. Характер та обсяг втілення такої моделі залежить від суб'єктів права – «користувачів» Конституції. Адже відомий вислів американського батька-засновника «Не просіть Бога про те, що може дати Конституція» (Т. Джеферсон) отримав вагоме застереження українського класика: «І не вимагайте від Конституції того, чого з огляду на свою природу, своє призначення вона дати не може, але лише створює умови для ефективної діяльності» (М. Орзіх).

Відсутність писаної Конституції не є підставою для заперечення наявності конституційного порядку. А у разі, коли такий порядок ґрунтується на повазі до гідності людини та її захисті, а сформовані соціальні інститути повсякчас і повсюди втілюють у реальному житті базові цінності (природні права), то відсутність

писаної Конституції не дає можливості заперечувати наявність у державі реальної Конституції.

Одним із найважливіших таких соціальних інститутів є суд. У сучасній системі органів державної влади, що діє на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову (частина перша ст. 6 Конституції України), а також стосовно всіх інших рівнів державних органів особливе місце щодо забезпечення дії Конституції та втілення її приписів в життя посідають суди, що «підносяться у судових спорах над авторитетом будь-якої іншої влади...» [2, с. 48-50].

Суди під час застосування правових норм, зокрема й конституційних, забезпечують реальний зв'язок між реальними соціальними відносинами та юридичними нормами. Суб'єкти правозастосовної діяльності на основі логічних законів провадять процес кваліфікації, вибудовуючи для цього силогізм, де роль більшого засновку відіграє норма, а меншого – фактичні обставини, які досліджуються у процесі розгляду справи. Вони конкретизують і деталізують загальні норми, розкривають зміст оцінних правових понять та випрацьовуюють правоположення – прообраз правової норми [3, с. 134].

Як і в інших суб'єктів правозастосування, правозастосовний цикл суду складається з декількох логічно пов'язаних одна з одною стадій. А проте в кожній з них розв'язуються свої організаційні, дослідницькі та інші завдання щодо реалізації відповідної норми права. Це встановлення фактичної основи справи (встановлення конкретних життєвих обставин, щодо яких застосовується норма права), встановлення юридичної основи справи (надання юридичної оцінки встановленим обставинам) та ухвалення рішення [4, с. 459-460]. Водночас до такого акта правозастосування як судові рішення чинне законодавство висуває особливі вимоги.

Судова влада, – як зазначають А. Селіванов і А. Стрижак, – це та влада, яка здатна встановлювати правомірність діяльності (поведінки) всіх суб'єктів права та вказувати, як має бути використана сила держави для збереження конституційного правопорядку і законності у сферах здійснення законодавчої та виконавчої влади... саме закріплення Конституцією вищої компетенції судів дає підстави стверджувати про концентрацію «сили» судової влади на конституційному рівні не тільки щодо встановлення правомірності поведінки учасників суспільних відносин, а ж й правомірності самих законів. У цьому «вищий ресурс впливу» суду на всіх суб'єктів права та підґрунтя для пропозиції надання судам повноважень на офіційне тлумачення норм права, що «забезпечить перевірку на їхню відповідність конституційним принципам та встановлення верховенства Основного Закону держави» [2, с. 48-50].

Сучасна конституційна політика має бути орієнтована на зростання ефективності судової влади, що зумовлюється функціональними характеристиками та обсягом повноважень суду. У такому сенсі судова влада фактично має всеосяжну компетенцію, що виходить за межі функції правосуддя (ст. 124 Конституції України) – розв'язання в особливому процесуальному порядку соціальних конфліктів правового характеру. Ця діяльність є державною, здійснюється гласно, відкрито для суспільства, має

на меті надання йому соціальних послуг, а у разі захисту суб'єктивних публічних прав людини – може бути спрямована й «проти суспільства в особі держави та її посадових осіб» [5, с. 2].

Виконуючи такі функції, суд здійснює судовий контроль стосовно посадових осіб і органів інших гілок влади, формально та фактично є останньою інстанцією у спорах, де стороною виступає державна влада (виконавча та законодавча) [6, с. 1546]. У сучасному світі – це водночас як нормативне, так і доктринальне визначення позиціонування суду. Не випадково відомий вчений-юрист Л. Фрідмен у монографічному дослідженні «American Law» аналіз гілок влади розпочинає з судової влади [7].

Розвиток Конституції, теорія і практика конституційного державотворення зумовлюють необхідність застосування конституційних норм судами. Але навіть безпосереднє застосування конституційних приписів судами неможливе без їхнього судового тлумачення: суд аргументує застосування відповідного припису, суд зіставляє припис з конкретними життєвими обставинами справи та нормами поточного законодавства. Обставинами, що викликають необхідність судового тлумачення, виступають: наявність писаної Конституції, що виконує функцію активного правового регулятора суспільних відносин, розходження між нормами Конституції та політико-правовою дійсністю, яке вимагає пристосування конституційних правоположень до мінливих суспільних реалій, виникнення у суб'єктів права неоднозначного розуміння конституційних норм, яке може призвести до конституційних конфліктів, та прагнення забезпечити самій Конституції еволюційний шлях розвитку.

Без розширеного, творчого тлумачення судом Конституція України ризикує залишитися програмним документом, який складається лише з позитивних норм (букви закону), в якому не враховується конституційний дух, неписані конституційні норми та цінності, без чого Конституція не може слугувати дієвим інструментом обмеження державної влади [8, с. 37]. Але тлумачення передусім спрямоване не на сам текст Конституції, а на тих суб'єктів, які будуть цим текстом користуватися. І. Кравець щодо цього зауважує, що «офіційне тлумачення Конституції, здійснюване у вигляді нормативного та казуального тлумачення Конституційним Судом, створює нормативно-обов'язковий інтерпретаційний масштаб розуміння конституційних норм для різних суб'єктів права» [9, с. 491].

Контрольна функція суду щодо інших гілок влади – найбільш переконливе свідчення його властивостей: суд самостійно ухвалює рішення, які є обов'язковими для адресатів рішення та інших суб'єктів, що функціонують у сфері дії рішення. У рішенні вказуються забезпечувальні засоби для його реалізації у встановлені судом (у межах закону) строки. Та, незважаючи на те, що Конституція України не виокремлює судовий контроль як самостійну функцію суду, а в літературі нерідко ця функція ототожнюється з правосуддям чи розглядається як його продовження, суд, залишаючись у межах судової влади, незалежно від визнання самостійності контрольної влади, має бути включений у систему державних органів з контролю за

додержанням законності [10, с. 7-8]. Зазначене підтверджується конституційними гарантіями права на судовий захист, який, на думку Д. Луспеника, «включає в себе такі правові позиції: відсутність можливості переглянути помилковий судовий акт не узгоджується з універсальною в судочинстві вимогою ефективного поновлення в правах шляхом відправлення правосуддя, яке б відповідало вимогам справедливості, применшує та обмежує це право; у рамках здійснення судового захисту прав і свобод можливе оскарження судових рішень і дій (бездіяльності) будь-яких державних органів, у тому числі судових [11].

Судову владу традиційно називають третьою владою, оскільки в конституційних текстах і доктрині в переліку гілок влади, що складають систему поділу влади, вона зазвичай йде за законодавчою та виконавчою. Утім, друга половина XX ст. наочно продемонструвала, що чим далі просувалися демократичні країни шляхом правової державності, тим сильніше виявлялася тенденція до зростання ролі судової влади як гаранта верховенства права і законності в житті суспільства й держави, прав та законних інтересів її громадян. Особливо зростанню ролі судової влади сприяли два чинники: впровадження в другій половині XX ст. судового контролю за конституційністю законів та інших правових актів та збільшення впливу на національні правові системи наднаціональних юрисдикцій, особливо таких, як Європейський суд з прав людини і Суд Європейського Союзу [10, с. 18].

Зрозуміло, що колишні концептуальні схеми, які орієнтують на дещо спрощене розуміння суду як бюрократичної установи, що рутинно займається виключно розглядом конкретних цивільних, господарських, кримінальних та адміністративних справ, втратили актуальність. Виникла потреба в нових методологічних підходах, що дали б змогу вбачати у цій інституції реального гаранта природних прав людини, яка у випадках нелегітимності юридичних приписів органів держави, наявності розривів між конституційними положеннями та реальною дійсністю була б не лише правозастосовником, а й творцем права [10, с. 18]. Тому методологічний підхід, за якого суди виступатимуть захисниками базових конституційних цінностей, а передовсім – людської гідності, дасть змогу судам стати й бути саме органами правосуддя в системі балансування влад. Це узгоджується з твердженням Алексіса де Токвіля про те, що «велика мета правосуддя полягає в заміні ідеї насильства ідеєю права, в установленні правової перешкоди між урядом і силою, що ним використовується» [12, с. 252].

Людська гідність як основоположне право є універсальною цінністю, навколо якої «обертається» вся конституційна проблематика. Її зміст складають, за визначенням М. Савчина, можливість індивіда самоідентифікуватися, самовиражатися та вільно розвиватися як особистості у всіх її проявах [13, с. 110].

Визначаючи, що таке людська гідність, Конституційний суд Німеччини вважає, що необхідно утриматися від розуміння цього патетичного поняття тільки в пишномовному сенсі, керуючись, наприклад, тим, що гідність особи порушена лише тоді, коли «діяльність органів влади на виконання закону порушує гідність особистості,

а саме поводження з особистістю здійснюється зі зневагою до тих цінностей, які визначають людину як особистість, тобто в цьому сенсі «поводження з людиною є зневажливим». Якщо виходити з цього, то захист гідності зводиться до заборони відновлення тортур, «стовпа ганьби» та застосування методів Третього рейху. Таке обмеження не відповідає концепції й духу Зasadничого Закону... Ставлячи вільну особистість на найвищий щабель системи цінностей, Основний Закон визнає її самостійну цінність. Державна влада без винятків повинна поважати та захищати людину як самостійну цінність. З нею не можна поводитися «знеособлено», як з предметом, навіть якщо таке поводження ґрунтується не на зневазі до цінності особистості, а відбувається з «добрих спонукань» [14, с. 43].

Право кожного на звернення до суду за захистом своїх прав і свобод, закріплене в частині першій ст. 55 Конституції України, є універсальним юридичним засобом обстоювання людиною свого правового статусу в будь-якій конкретній життєвій ситуації, зокрема пов'язаний з незаконними діями чи бездіяльністю органів державної влади, у тому числі адміністрації державних установ та підприємств, органів місцевого самоврядування, посадових осіб та службовців названих структур [15, с. 275].

Беручи до уваги положення частини першої ст. 8, частини третьої ст. 124 Конституції України, судовий захист прав і свобод (реалізація права) забезпечується судом за допомогою здійснення правосуддя в межах відповідних судових процедур на засадах верховенства права у процесуальних формах.

Не можна не погодитися із Д. Луспеником, який зазначає, що «відповідно до ст. ст. 3, 8, 9, 21 і 55 Конституції України право на судовий захист і доступ до правосуддя відноситься до невідчужуваних прав і свобод людини й одночасно виступає гарантією захисту всіх інших прав і свобод, що визнаються та гарантуються згідно із загальноприйнятими принципами і нормами міжнародного права. Із наведених конституційних положень у взаємозв'язку зі ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод впливає, що правосуддя як таке повинно забезпечувати ефективне поновлення в правах і відповідати вимогам справедливості» [11].

Після ухвалення Конституції України 1996 року Пленум Верховного Суду України постановив дати судам роз'яснення щодо застосування Конституції України при здійсненні правосуддя [16]. Необхідність таких роз'яснень була зумовлена новим конституційним порядком, що запровадив нові принципи, нові інституції, нові ціннісні підходи (верховенство права, пряма дія норм Конституції, безпосереднє застосування Конституції, оцінка відповідності нормативно-правових актів Конституції тощо). Ця постанова відіграла визначну роль у становленні правосуддя в Україні на нових конституційних засадах, надала єдине спрямування діяльності судів та підвищенні ролі Конституції як Основного Закону. Натепер, після конституційних змін 2016 року, Верховний Суд не дає іншим судам подібних роз'яснень абстрактного характеру, але в кожній конкретній справі, застосовуючи конституційні

норми, зіставляючи їх з нормами законів та інших нормативно-правових актів та фактичними обставинами справи, Верховний Суд формує правові позиції, що мають застосовуватися всіма судами системи судоустрою. Сама згадана постанова Пленуму Верховного Суду України, не будучи скасованою або зміненою, частково втратила актуальність щодо застосування деяких положень Конституції в її новій редакції, але щодо певних рекомендацій залишається застосовною і досі.

Тепер відповідно до ст. 124 Конституції України юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення, а не на всі правовідносини, що виникають у державі, як це було закріплено в первісній редакції Конституції. З цим пов'язана і можливість встановлення законом обов'язкового досудового порядку врегулювання спорів, а також наявність низки умов (критеріїв) прийнятності скарг, що подаються до суду касаційної інстанції.

Верховний Суд відповідно до ст. 125 Конституції є найвищим судом у системі судоустрою України, який відповідно до ст. 36 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» забезпечує сталість та єдність судової практики у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом. До його повноважень, зокрема, належить здійснення правосуддя як судом касаційної інстанції, а у випадках, визначених процесуальним законом, – як судом першої або апеляційної інстанції; аналіз судової статистики, узагальнення судової практики; звернення до Конституційного Суду України щодо конституційності законів, інших правових актів, а також щодо офіційного тлумачення Конституції України; забезпечення однакового застосування норм права судами різних спеціалізацій; забезпечення апеляційних та місцевих судів методичною інформацією з питань правозастосування.

Судді здійснюють правосуддя в місцевих та апеляційних судах у порядку адміністративного, господарського, кримінального та цивільного судочинства, діють також вищі спеціалізовані суди.

Конституційний Суд України до системи судоустрою не входить та відповідно до ст. 147 Конституції вирішує питання конституційності законів та інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції. Профільним законом він визначений як орган конституційної юрисдикції, який забезпечує верховенство Конституції.

У цьому контексті М. Мельник і С. Різник наголошують, що як єдиний орган конституційної юрисдикції Конституційний Суд України – не єдиний суб'єкт правової охорони Конституції України. За їхнім визначенням, ключовими учасниками цієї системи є саме суди загальної юрисдикції, що зумовлює необхідність завчасного вирішення питань, пов'язаних із забезпеченням обґрунтованого співвідношення їх функцій та повноважень, як і їх повноцінної реалізації. Тому забезпечення реальної дії Основного Закону України потребує не лише ефективної системи стримувань і противаг, а й гармонійної синергії у взаємодії державних органів, об'єднанні їх активних зусиль у реалізації головного обов'язку держави – утвердженні та забезпеченні прав і свобод людини. Поки що ця мета була не більше ніж декларацією, натомість має стати ключовою ціннісною основою конституційної реформи,

дороговказом у роботі як Конституційного Суду України, так і судів загальної юрисдикції [17, с. 149–150].

Якщо Конституційний Суд України має конституційні повноваження визначати конституційність законів та інших правових актів та офіційно тлумачити Конституцію України (ст. 147 Конституції України) і у такий спосіб «фактично продовжує функцію Верховної Ради України» [18, с. 37], хоча й виступає «негативним законодавцем» (Г. Кельзен), суди загальної юрисдикції уповноважені визначати законність актів і дій (бездіяльності) суб'єктів права, і тому, природно, мають одержати повноваження офіційно тлумачити закони і підзаконні акти та в такий спосіб фактично долати прогалини в законі до їхнього законодавчого заповнення. Взагалі це кореспондує з поглядами, що склалися у світовій юридичній літературі, про потребу домінування у процесах подолання, і навіть заповнення прогалин у законодавстві, саме судів: «...у судді нормально бачити головного уповноваженого щодо заповнення прогалин» законодавства [19, с. 829]. Одним зі способів заповнення прогалин та усунення інших недоліків у законодавстві є застосування судами Конституції як акта прямої дії.

Конституційний Суд України як єдиний орган конституційної юрисдикції, що здійснює судовий нормоконтроль і тлумачення Конституції, покликаний своєю діяльністю забезпечувати верховенство Конституції України на всій території держави – охороняти Конституцію, гарантувати конституційну законність.

Функціональне призначення рішень Конституційного Суду України про офіційне тлумачення Конституції та визнання конституційними (неконституційними) законів України – це юридичний засіб забезпечення їхнього правильного та однозначного розуміння та застосування, а отже – вагомий засіб забезпечення конституційної безпеки, оскільки в такий спосіб він впливає на правову систему загалом.

Верховенство Конституції забезпечується Конституційним Судом України та судами системи судоустрою через застосування принципу верховенства права (правовладдя). Відповідно до ст. 129 Конституції суддя, здійснюючи правосуддя, є незалежним і керується верховенством права. Водночас відповідно до процесуального законодавства (ст. 6 Кодексу адміністративного судочинства України, ст. 11 Господарського процесуального кодексу України, ст. 10 Цивільного процесуального кодексу України, ст. 8 Кримінального процесуального кодексу України) суд застосовує принцип верховенства права з урахуванням судової практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд).

Окрім цього, в судочинстві, зокрема й в адміністративному, звернення до суду для захисту прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується. Забороняється відмова в розгляді та вирішенні справи з мотивів неповноти, неясності, суперечливості чи відсутності законодавства, яке регулює спірні відносини.

Такі процесуальні новели зумовлені розширенням обсягу правового регулювання та впливом на національне право загальних гуманітарних цінностей, трансформацією системи джерел права. З ухваленням Конституції, якою було

визнано й закріплено принцип верховенства права, розпочалася трансформація правової системи на засадах верховенства права, яка продовжилася ухваленням постанови № 9 від 1 листопада 1996 року «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» та відповідним розвитком процесуального законодавства. І натеper розвиток правової системи на означених засадах можливий, переважно, тільки через правозастосування, відтворення цих засад у судівництві (судовій діяльності). «Одним з проявів верховенства права, – підкреслюється у п. 4.1 Рішення Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 (у справі про призначення судом більш м'якого покарання), – є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори... які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України» [20]. Реалізація принципу верховенства права вимагає від держави, яка визнається конституційною чи такою, що прагне до цього статусу, втілення верховенства права у правотворчу та правозастосовну діяльність.

Суди зобов'язані відповідно до частини першої ст. 129 Конституції України вирішувати спори, керуючись верховенством права, що, своєю чергою, означає врахування тлумачення Конвенції, яке надається ЄСПЛ як мінімальних стандартів демократичного суспільства. Принцип законності, який є складовою верховенства права, у розумінні Суду, має бути заснованим на визнанні і прийнятті людини, її прав і свобод як найвищої цінності, тобто за своїм змістом мати характер правозаконності. ЄСПЛ у своїх рішеннях неодноразово наголошував на тому, що вислів «згідно із законом» означає, зокрема, що закон не повинен суперечити принципу верховенства права [21].

Саме така інтерпретація, а не просте механічне відтворювання конституційного тексту, має значення для належного правозастосування у правовій державі, яка функціонує на основі принципу верховенства права. У цьому сенсі під інтерпретацією мається на увазі певний вид розумових операцій, які пов'язані з виведенням із тексту прямо не закріплених у ньому значень. Інтерпретація в її герменевтичному розумінні можлива лише стосовно текстів, яким властива змістовна подвійність: певна система значень артикульована у них (текстах) первинно і з огляду на це очевидна, проте за цією очевидністю приховується вторинна система значень, для якої перша є формою репрезентації [22, с. 82]. Це твердження продовжує С. Шевчук, вказуючи, що «при тлумаченні конституційних нормативних положень треба знаходити «вторинні значення», які перебувають в органічному зв'язку з первинними позитивними положеннями», оскільки «сам термін «інтерпретація» походить із латинської мови (interpretatio) та означає «посередництво», а в разі інтерпретації конституційних положень – посередництво між текстом та реальністю як існуючою

(позитивною), так і ідеальною, тобто такою, яка уявляється та є потенційним результатом втілення ідеалів конституціоналізму й конституційних принципів» [8, с. 36].

Щодо імперативу дієвості верховенства права висловився Конституційний Суд України, зазначаючи про сукупність національних інституцій, механізмів і процедур, що є доконечними для того, щоб особа була спроможною володіти людською гідністю та захистити себе від свавільних дій держави (її органів і посадових осіб). Цей складник спрямовано здебільшого на вимогу щодо наявності в політичній та юридичній системах держави тих інституційних (структурних) елементів, що в поєднанні з відповідними юридичними процедурами забезпечують інституційний та процесовий механізми верховенства права (правовладдя). Особливу роль у системі інституційного забезпечення «верховенства права» (правовладдя) відведено судовій владі загалом, зокрема конституційному й адміністративному видам судочинства. Саме ці два види судочинства покликані забезпечувати узгоджений характер усієї юридичної системи в умовах співіснування суперечливих норм, завдяки чому досягається дієвість верховенства права (правовладдя), тобто його ефективність [23].

Водночас слід мати на увазі, що *винятково конституційна юрисдикція має конкретні межі* і не позбавляє суди систему судоустрою їхнього обов'язку застосовувати чинний закон при розгляді справи тільки в тому випадку, якщо він не суперечить Конституції України. Однак суддя загального суду має зважати на два моменти, коли йдеться про пряме застосування норм Конституції України: 1) співвідношення власних повноважень і повноважень Конституційного Суду; 2) специфіка Конституції України, зокрема і те, в який спосіб зовні виражені принципи і норми Конституції України (В. Лемак).

Відповідно до частини четвертої ст. 7 КАС України якщо суд доходить висновку, що закон чи інший правовий акт суперечить Конституції, суд не застосовує такий закон чи інший правовий акт, а застосовує норми Конституції як норми прямої дії. У такому випадку суд після винесення рішення у справі звертається до Верховного Суду для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта, що віднесено до юрисдикції Конституційного Суду України. Аналогічні норми містяться в ЦПК та ГПК.

У такій ситуації формується взаємодія між судами системи судоустрою та Конституційним Судом. Водночас суди, по суті, попередньо розв'язують питання конституційності норми закону, яку відмовляються застосувати в судовому рішенні, надаючи перевагу відповідній нормі Конституції. І, звісно, таке судове рішення не спричиняє визнання певного положення закону неконституційним та втрату ним чинності, оскільки це належить до повноважень Конституційного Суду.

А проте якщо за результатами розгляду справи за конституційною скаргою Конституційний Суд України визнає закон України (його положення) таким, що відповідає Конституції України, але одночасно виявляє, що суд загальної юрисдикції застосував закон України (його положення), витлумачивши його у спосіб, що не відповідає Основному Закону, то орган конституційної юрисдикції вправі

вказати на це у резолютивній частині рішення (частина третя ст. 89 Закону «Про Конституційний Суд України»).

Утім, слід погодитися з С. Різником, що право звернення до Конституційного Суду України з конституційною скаргою не можна сприймати як звільнення судів системи судоустрою від обов'язку оцінювати нормативні акти на предмет їх відповідності Конституції в процесі розгляду кожної справи та застосовувати тільки ті з них, що не суперечать її нормам. Традиційна інтерпретація принципу «закон суворий, але він закон» не має більше стояти в основі національного праворозуміння, адже, за відомим класичним твердженням, ми й досі можемо спостерігати існування двох видів законів: одні – безумовної справедливості, інші ж – безглузді, зобов'язані своїм визнанням лише сліпоті людей чи силі обставин [24, с. 126].

Безперечно, за таких обставин суди не можуть залишатися осторонь, ухвалюючи неправові рішення на шкоду людині тільки тому, що той чи інший закон є формально чинним та не визнавався неконституційним.

На цьому ще 1952 року наголосив і Федеральний Верховний суд ФРН, який зазначив, що численні нормативні акти Третього рейху не були правовими, тому що порушували базові принципи, які не залежать від визнання їх урядами та які є сильнішими, аніж будь-який акт державної влади. Нормативні акти, що їх видав уряд, який навіть не намагається встановити істинну справедливість, не є правовими, а дії, вчинені на їхній підставі, можуть вважатися правопорушеннями [25, с. 303].

Ідеологом саме такого підходу був німецький правознавець Г. Радбрух, автор відомої в країнах західної правової традиції ідеї, яку згодом назвали «формулою Радбруха». Її зміст полягає в тому, що «неможливо розмежувати випадки «законодавчого неправа» і закону, який діє всупереч своєму несправедливому змісту. Але, втім, можна чітко виокремити таку ситуацію: коли до справедливості навіть не прагнуть, коли рівність, що складає її основу, свідомо заперечується у правотворчому процесі, тоді закон є не лише «несправедливим правом», але, навіть більше, – він є неправовим за своєю природою, бо право, зокрема й позитивне, не можна визначити інакше, аніж як порядок і сукупність законів, покликаних за своєю суттю служити справедливості» [26, с. 89].

Положення ст. 8 Конституції, відповідно до яких її норми є нормами прямої дії, а звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується у системному зв'язку із ст. 150 Конституції щодо того, що до повноважень Конституційного Суду України належить вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів та інших правових актів, не можуть стримувати суди системи судоустрою в безпосередньому застосуванні Конституції та з'ясуванні питання щодо відповідності їй будь-яких інших нормативних актів, які належить застосувати у конкретній справі. Водночас слід зважати на усталений принцип, що норми Конституції України застосовуються безпосередньо незалежно від того, чи прийнято на їх розвиток відповідні закони або інші нормативно-правові акти [27]. На користь такого підходу Верховний Суд України висловився іще в

згадуваній вище постанові Пленуму, де зазначив: «Оскільки Конституція України, як зазначено в її ст. 8, має найвищу юридичну силу, а її норми є нормами прямої дії, суди при розгляді конкретних справ мають оцінювати зміст будь-якого закону чи іншого нормативно-правового акта з точки зору його відповідності Конституції і в усіх необхідних випадках застосовувати Конституцію як акт прямої дії. Судові рішення мають ґрунтуватись на Конституції, а також на чинному законодавстві, яке не суперечить їй» [16].

Судове рішення, яким закінчено розгляд справи і яке набрало законної сили, може бути переглянуто за виключними обставинами відповідно до приписів частини першої ст. 361 КАС України. Серед підстав для перегляду судових рішень у зв'язку з виключними обставинами є, зокрема, неконституційність (конституційність) закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого (не застосованого) судом при вирішенні справи. Частиною шостою цієї статті встановлено обмежувальну умову, за змістом якої під час перегляду судового рішення за виключними обставинами суд зв'язаний тими вимогами, які були предметом розгляду під час ухвалення судового рішення, що переглядається, і не може розглядати інші вимоги або інші підстави позову.

Отже, у разі, коли Конституційний Суд України встановив неконституційність (конституційність) закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого (не застосованого) судом під час розв'язання справи, і якщо рішення суду в такій справі ще не виконане, то це є підставою для перегляду судових рішень з огляду на виключні обставини відповідно до п. 1 частини п'ятої ст. 361 КАС України. А, проте, слід розуміти, що Конституційний Суд України своїм рішенням не перетворює норму закону на неконституційну – він лише констатує (визнає) її неконституційність. Такий підхід є важливим для правильного розуміння природи перегляду судових рішень за виключними обставинами.

Інститут виключних обставин має на меті забезпечення перегляду судових рішень, ухвалених із порушеннями, що мали суттєвий вплив на розв'язання справи. Визнання закону неконституційним, незастосування судом конституційного закону, злочинні дії судді, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом – усе це свідчить про помилку з боку держави та підриває довіру до судового рішення. Отже, інститут перегляду судових рішень за виключними обставинами спрямований на усунення помилок держави, а не суду.

Держава має забезпечити ефективне поновлення прав через можливість повторного розгляду справи, під час якого суд загальної юрисдикції, зважаючи на рішення Конституційного Суду України, повинен переглянути судові рішення, яке ґрунтувалося на неконституційних положеннях закону, відповідно до закону, який узгоджується з Конституцією України (або без застосування закону, який із Конституцією України не узгоджується), та на основі юридичної позиції Конституційного Суду України.

Перегляд судових рішень, які ухвалені на підставі положень закону, визнаних неконституційними, є одним із проявів «відповідальності» держави та відповідального публічного урядування. У такий спосіб держава виконує свій обов'язок

поновити права, які вона сама й порушила, ухваливши акт, який став об'єктом судового конституційного контролю і визнаний неконституційним.

Окрім того, означена проблема є «міжюрисдикційною», адже всі процесуальні кодекси містять інститут перегляду судових рішень за виключними обставинами у результаті встановлення Конституційним Судом України неконституційності (конституційності) закону, застосованого (не застосованого) судом у процесі розв'язання справи.

Отже, особа, справа якої була розв'язана на підставі неконституційного закону (його окремих положень), повинна мати змогу одержати сатисфакцію внаслідок порушення своїх прав, і саме для цього вона звертається із заявою про перегляд справи за виключними обставинами. Суд має керуватися конституційним принципом, згідно з яким держава відповідає перед людиною за свою діяльність, насамперед тоді, коли внаслідок дії неконституційного закону були порушені її права.

Нарешті, *важливим елементом системи правосуддя, яке має конституційне значення, є виконання судових рішень*. Відповідно до ст. 129¹ Конституції судові рішення є обов'язковим до виконання. Держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку. Суд здійснює контроль за виконанням судового рішення.

Судовий контроль за виконанням судових рішень є важливим інструментом забезпечення їх реалізації, тому суди мають ініціативно застосовувати інструменти, передбачені ст. 382 КАС, норми розділу VI ГПК, розділу VII ЦПК.

У системі форм реалізації судової влади правосуддя та судовий контроль є рівноправними, проте змістовно не тотожними формами. Д. Терлецький справедливо зазначає, що ст. 55 Конституції, закріплюючи загальну норму, яка означає право кожного звернутися до суду, якщо його права чи свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод, у тому числі з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, концептуально визначає предметно-просторову сферу здійснення судами компетенційних повноважень і власне самі повноваження щодо судового адміністративного контролю [28]. Такий висновок впливає із положень ст. 6 Конституції та позиціонує суд у системі поділу державної влади.

Отже, як висновок, слід зазначити, що Конституція буде реальною лише за активної позиції судів щодо застосування її положень під час розв'язання спорів, а суди посідатимуть чільне місце в системі поділу влади лише, якщо Конституція буде основою судових рішень.

Перелік використаних джерел

1. Мусяка: *кожна нова влада ігнорує Конституцію і підлаштовує її під себе*. Українське радіо. 2019. 28 червня. URL: <http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=88569&fbclid=IwAR0VHNSW82xxrWpMIIIgOG-7pPbKsPra0hLbZ7vo0xgVMMnXbNGfUNxK62g>

2. Селиванов А. А., Стрижак А. А. *Вопросы теории конституционного правосудия в Украине*. Киев: Логос, 2010. 274 с.
3. Венгеров А. Б. *Теория государства и права*. Москва: Юрист, 1996. Ч. 2. Т. 1. 166 с.
4. *Теория государства и права: курс лекций / под ред. Н. И. Матузова и А. В. Малько*. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Юрист, 2005. 768 с.
5. Henkin, L. *The rights of man today*. Boulder: Westview Press, 1978. 173 p.
6. Головатий С. П. *Верховенство права: український досвід*. Кн. третя. Київ: Фенікс, 2006. 1747 с. -
7. Фридмэн Л. *Введение в американское право: пер. с англ.; под ред. М. Калантаровой*. Москва: Изд. группа «Прогресс», 1992. 286 с.
8. Шевчук С. В. *Способи тлумачення Конституції: порівняльний досвід. Конституція і конституціоналізм в Україні: вибіркові проблеми: зб. наук. пр. членів Товариства конституційного права з нагоди десятої річниці Конституції України, Конституційного Суду України та самого Товариства / відповід. ред. проф. П. Ф. Мартиненко і доц. В. М. Кампо*. Київ: «Купріянова», 2007. С. 33–37.
9. Кравець І. А. *Российский конституционализм: проблемы становления, развития и осуществления*. Санкт-Петербург: Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2004. 673 с.
10. *Конституція України у судових рішеннях / М. П. Орзіх, А. А. Єзеров, Д. С. Терлецький*. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 432 с.
11. Лупеник Д. *Касаційні фільтри у цивільних справах: проблемні питання судового правотлумачення та правозастосування*. Судебно-юридическая газета. 2020. 15 июня. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/171319-kasatsiyni-filtri-u-tsvivilnikh-spravakh-problemni-pitannya-sudovogo-pravotlumachennya-ta-pravozastosuvannya>
12. Алексіс де Токвіль «Демократія в Америці», 1992. Цит. за: Савчин М. В. *Порівняльне конституційне право: навч. посіб.* Київ: Юрінком Інтер, 2019. 328 с.
13. Савчин М. В. *Порівняльне конституційне право: навч. посіб.* Київ: Юрінком Інтер, 2019. 328 с.
14. *Избранные решения Федерального Конституционного Суда Германии*. Москва: Инфотропик Медиа, 2018. 1048 с.
15. *Конституція України: науково-практичний коментар / за ред. В. Я. Тація; Ю. П. Битяка та ін.* Київ: Право, 2003. 808 с.
16. *Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя: постанова Пленуму Верховного Суду України від 01.11.1996 № 9*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96#Text>
17. Мельник М., Різник С. *Про межі конституційної юрисдикції та пряму дію норм Конституції України при здійсненні правосуддя*. Вісник Конституційного Суду України. 2016. № 4–5. С. 149–159.
18. Селіванов А. О. *Теоретичні і практичні погляди на тлумачення Конституційним Судом норм законодавства*. Право України. 1999. № 10. С. 37–41.
19. Fridman W. *Legal Philosophy and Judicial Lawmaking*. Columbia Law Review. 1961. № 5. P. 821–845.
20. *Рішення Конституційного Суду України від 02 листопада 2004 року № 15-рп/2004*. Офіційний вісник України. 2004. № 45. С. 41. Ст. 2975.

21. Постанова Верховного Суду від 03.06.2020 у справі № 817/3431/14. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89627492>
22. Малинова І. П. *Філософія права (от метафізики к герменевтике)*. Екатеринбург, 1995. 128 с.
23. Рішення Другого сенату Конституційного Суду України від 18 червня 2020 року № 5-р(II)/2020 у справі за конституційною скаргою громадянки України Левченко Ольги Миколаївни щодо відповідності Конституції України (конституційності) припису пункту 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» від 2 березня 2015 року № 213–VIII. Офіційний портал Конституційного Суду України. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/3132>
24. Різник С. Конституційна юстиція в Україні: першопричини проблем (в контексті конституційної реформи). *Право України*. 2016. № 2. С. 122–130.
25. Kif Augustine Adams. *What is Just? The Rule of Law and Natural Law in the Trials of Former East German Border Guards*. *Stanford Journal of International Law*. 1993. №. 29. P. 271–314.
26. Радбрух Густав. *Законне неправо та надзаконне право. Проблеми філософії права*. 2004. Т. II. С. 83–94.
27. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 39 Конституції України про завчасне сповіщення органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування про проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій (справа щодо завчасного сповіщення про мирні зібрання) від 19 квітня 2001 року № 4-пн/2001. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-01>
28. Терлецький Д. С. Контроль як функція судової влади. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2012. Вип. 20. Ч. 1. Т. 4. С. 202–206.

References

1. Musiyaka: each new government ignores the Constitution and adjusts it to itself. *Ukrainian radio*. 2019. June 28. URL: <http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=88569&fbclid=IwAR0VHNSW82xxrWpMIIIGoG-7pPbKsPra0hLbZ7vo0xgVMMnXbNGfUNxK62g> [ukr.]
2. Selivanov A. A., Strizhak A. A. *Questions of the theory of constitutional justice in Ukraine*. Kiev: Logos, 2010. 274 p. [ukr.]
3. Vengerov A. B. *Theory of State and Law*. Moscow: Lawyer, 1996. Part 2. Vol. 1. 166 p. [russ.]
4. *Theory of state and law: a course of lectures* / ed. N. I. Matuzov and A. V. Malko. 2nd ed., Reworked. and ext. Moscow: Jurist, 2005. 768 p. [russ.]
5. Henkin, L. *The rights of man today*. Boulder: Westview Press, 1978. 173 p. [engl.]
6. Golovaty S. P. *The rule of law: the Ukrainian experience. Book third*. Kyiv: Phoenix, 2006. 1747 p. [ukr.]
7. Friedman L. *Introduction to American law: trans. with English; under ed. M. Kalantarova*. Moscow: Ed. Progress Group, 1992. 286 p. [russ.]
8. Shevchuk S. V. *Ways of interpreting the Constitution: comparative experience. Constitution and constitutionalism in Ukraine: selective problems: coll. Science. etc. members of the Society of Constitutional Law on the occasion of the tenth anniversary of*

the Constitution of Ukraine, the Constitutional Court of Ukraine and the Society itself / answer. ed. prof. PF Martynenko and Assoc. W. M. Campo. Kyiv: Kupriyanova, 2007. P. 33–37. [ukr.]

9. Kravets I. A. *Russian constitutionalism: problems of formation, development and implementation*. St. Petersburg: R. Aslanov Publishing House «Legal Center Press», 2004. 673 p. [russ.]

10. *The Constitution of Ukraine in court decisions* / M. P. Orzikh, A. A. Ezerov, D. S. Terletsy. Kyiv: Yurinkom Inter, 2011. 432 p. [ukr.]

11. Luspenyk D. Cassation filters in civil cases: problematic issues of judicial interpretation and enforcement. *Judicial and legal newspaper*. 2020. 15 June. URL: <https://sud.ua/en/news/blog/171319-kasatsiyni-filtri-u-tsilvilnikh-spravakh-problemni-pitannya-sudovogo-pravoilumachennya-ta-pravozastosuvannya> [ukr.]

12. Alexis de Tocqueville «*Democracy in America*», 1992. Cited. by: Savchin M. V. *Comparative constitutional law: textbook*. way. Kyiv: Yurinkom Inter, 2019. 328 p. [ukr.]

13. Savchin M. V. *Comparative constitutional law: textbook*. way. Kyiv: Yurinkom Inter, 2019. 328 p. [ukr.]

14. *Selected decisions of the Federal Constitutional Court of Germany*. Moscow: Infotropic Media, 2018. 1048 p. [russ.]

15. *The Constitution of Ukraine: scientific and practical commentary* / ed. V. Y. Tatsiya; Y. P. Bytyak and others. Kyiv: Pravo, 2003. 808 p. [ukr.]

16. *On the application of the Constitution of Ukraine in the administration of justice: Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine of 01.11.1996 № 9*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96#Text> [ukr.]

17. Melnyk M., Riznyk S. *On the limits of constitutional jurisdiction and the direct effect of the Constitution of Ukraine in the administration of justice*. *Bulletin of the Constitutional Court of Ukraine*. 2016. № 4–5. Pp. 149–159. [ukr.]

18. Selivanov A. A. *Theoretical and practical views on the interpretation of the Constitutional Court of law*. *Law of Ukraine*. 1999. № 10. p. 37–41. [ukr.]

19. Friedman W. *Legal Philosophy and Judicial Lawmaking*. *Columbia Law Review*. 1961. № 5. P. 821–845. [russ.]

20. *Judgment of the Constitutional Court of Ukraine of 2 November 2004 № 15-rp / 2004*. *Official Gazette of Ukraine*. 2004. № 45. S. 41. art. 2975 [ukr.]

21. *Resolution of the Supreme Court of 03.06.2020 in case № 817/3431/14*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89627492> [ukr.]

22. Malinova I. P. *Philosophy of law (from metaphysics to hermeneutics)*. Yekaterinburg, 1995. 128 p. [russ.]

23. *Decision of the Second Senate of the Constitutional Court of Ukraine of June 18, 2020 № 5-r (II) / 2020 in the case of the constitutional complaint of the citizen of Ukraine Levchenko Olga Mykolayivna on the constitutionality of the provision of paragraph 5 of section III «Final Provisions» of the Law of Ukraine “On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Concerning Pension Provision” of March 2, 2015 № 213 – VIII*. *Official portal of the Constitutional Court of Ukraine*. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/3132> [ukr.]

24. Riznyk S. *Constitutional justice in Ukraine: the root causes of problems (in the context of constitutional reform)*. *Law of Ukraine*. 2016. № 2. p. 122–130. [ukr.]

25. Kif Augustine Adams. *What is Just? The Rule of Law and Natural Law in the Trials of Former East German Border Guards*. *Stanford Journal of International Law*. 1993. №. 29. P. 271–314. [engl.]

26. Radbruch Gustav. *Legal law and overlaw. Problems of philosophy of law*. 2004. T. II. Pp. 83–94. [engl.]

27. *Judgment of the Constitutional Court of Ukraine in the case on the constitutional petition of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine regarding the official interpretation of the provisions of part one of Article 39 of the Constitution of Ukraine on early notification of executive or local peaceful assemblies) of 19 April 2001 № 4-rp / 2001*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-01> [ukr.]

28. Terletsky D. S. *Control as a function of the judiciary*. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Law series*. 2012. Vip. 20. Ch. 1. T. 4. P.p. 202–206. [ukr.]

ЕЗЕРОВ А. Застосування Конституції України при здійсненні правосуддя: вихідні принципи.

У статті звертається увага на те, що феномен Конституції не вичерпується лише конституційним текстом, оскільки Конституція насамперед являє собою систему базових цінностей, покликаних обмежувати будь-які вияви свавілля публічної влади задля гарантування людських прав.

Водночас зауважується, що «відчутним» для конституційного ладу є втілення саме матеріальної Конституції як тексту та системи правових приписів у правотворчості та правозастосуванні, яке безпосередньо залежить від суб'єктів права – «користувачів» Конституції.

Автор стверджує, що розвиток Конституції, теорія і практика конституційного державотворення зумовлюють необхідність застосування конституційних норм судами. Обґрунтовується теза про те, що методологічний підхід, за якого суди виступатимуть захисниками базових конституційних цінностей, а передовсім людської гідності, навколо якої «обертається» вся конституційна проблематика, дасть змогу судам стати і бути саме органами правосуддя в системі балансування влад.

Наголошується, що застосування судами Конституції як акта прямої дії дає можливість заповнювати прогалини та усувати інші недоліки у законодавстві, що є одним з вимірів втілення верховенства Конституції України в правозастосуванні.

Ключові слова: суди системи судоустрою, Конституція України, здійснення правосуддя, конституційна політика, конституційні конфлікти, вихідні засади, застосування конституційних норм, людська гідність, конституційні цінності.

ЕЗЕРОВ А. Применение Конституции Украины при осуществлении правосудия: исходные принципы.

В статье обращается внимание на то, что феномен Конституции не исчерпывается только конституционным текстом, поскольку Конституция прежде всего представляет собой систему базовых ценностей, призванных ограничивать любые проявления произвола публичной власти для обеспечения прав человека.

В то же время отмечается, что «ощутимым» для конституционного строя является воплощение именно материальной Конституции как текста и системы правовых предписаний в правотворчестве и правоприменении, которое напрямую зависит от субъектов права – «пользователей» Конституции.

Автор утверждает, что развитие Конституции, теория и практика конституционного государства обуславливают необходимость применения конституционных норм судами. Обосновывается тезис о том, что методологический подход, при котором суды будут выступать защитниками базовых конституционных ценностей, а прежде всего человеческого достоинства, позволит судам стать и быть именно органами правосудия в системе разделения властей.

Ключевые слова: суды системы судостроительства, Конституция Украины, осуществление правосудия, конституционная политика, конституционные конфликты, исходные принципы, применение конституционных норм, человеческое достоинство, конституционные ценности.

YEZEROVA. Application of the Constitution of Ukraine in the implementation of justice: basic principles.

The article focuses attention on the fact that the phenomenon of the Constitution is not limited to the constitutional text, since the Constitution, first of all, is a system of basic values designed to limit any manifestations of arbitrariness of public authority to ensure human rights.

At the same time, it is noted that the «tangible» for the constitutional system exactly is the embodiment of the material Constitution as a text and a system of legal requirements in lawmaking and law enforcement, which directly depends on the subjects of law «users» of the Constitution.

It is noted that the application by the courts of the Constitution as an act of direct action allows filling in the gaps and eliminating other defects in the legislation, is one of the dimensions the embodiment of the supremacy of the Constitution of Ukraine in the law application. It has also been established that the provisions of Article 8 of the Constitution, according to which its norms are direct action norms, and an appeal to the court to protect the constitutional rights and freedoms of a person and a citizen directly on the basis of the Constitution of Ukraine are guaranteed in a systematic connection with Article 150 of the Constitution according to that powers the Constitutional Court of Ukraine refers to the resolution of issues of compliance with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of laws and other legal acts, cannot restrict courts in competence of direct application of the Constitution and solution to the issue of compliance with any other regulatory acts, that should be applied in a specific case.

It has been proved that one of the mechanisms for ensuring the direct operation of the norms of the Constitution is the review of court decisions in view of exceptional circumstances, which is one of the manifestations of the «responsibility» of the state and responsible public administration, since in this way the state fulfills its the duty to restore of human rights as a consequence violation due adopting an act that has the subject of judicial constitutional review and recognized as unconstitutional.

It is summarized that the Constitution will be real only with the active position of the courts on the application of its provisions in resolving disputes, and the courts will occupy a prominent place in the system of separation of powers, only if the Constitution will be basis of judicial decisions.

Key words: courts of the judicial system, Constitution of Ukraine, implementation of justice, constitutional politics, constitutional conflicts, generic principles, application of constitutional norms, human dignity, constitutional values.